

DR. AUDRONĖ VEILENTIENĖ

Pamąstymai apie Lietuvos politinių partijų brandą

Šis „Parlamento studijų“ numeris išleidžiamas nuvilnijant Lietuvos Sąjūdžio 25-ųjų metinių minėjimams. Kai kurie pragmatikai, nebuvę Sąjūdyje, bet pasinaudoję jo iškovotos pergalės vaisiais, nuvertina Sąjūdžio vaidmenį ir Sąjūdyje dalyvavusius žmones, o idealizmo dar nepraradę sąjūdiečiai ilgisi tuo metu tvyrojusio vienybės ir brolybės, pasitikėjimo ir pagarbos žmogui jausmo. Daugelis pripažįsta, kad Nepriklausomybę iškovojo palyginti lengvai ir greitai, todėl nemokame vertinti ir nejauciame atsakomybės demokratinėi valstybei. Istorikai, viešosios komunikacijos tyrėjai pasikalba tarpusavyje, kad nesitikėjo, jog sovietų okupacija su iškreiptais gyvenimo normų standartais paliks tokius gilius pėdsakus žmonių sąmonėje ir elgesyje. Daugelis filosofų ir politologų ir net kai kurie politikai konstatuoja, kad visuomenė serga, o valstybė neva ritasi į prarają¹, tačiau neranda ir nesiūlo jokio recepto ar vaisto, padėsiančio visuomenei ir valstybei išgyti.

Psichiatrai neabejoja, kad sovietmečiu atėmus religiją, tauta buvo prievarta traumatizuota, religiniai jausmai uždrausti, prilyginti nusikaltimui. Vietoj tikėjimo ir krikščioniškųjų vertybių buvo prievarta įbrukta komunistinė ideologija ir privalomas sovietinių lyderių garbinimas. Dabar, atgavus laisvę, atmetus komunistinę ideologiją, bet nespėjus grįžti prie Dievo, brukamos naujos vertybės, kurias kuria žiniasklaida ir reklamos agentūros. Iškyla tapatybės problema, gvildenta net II istorikų suvažiavime.

Gydytoja psichiatrė Palmira Rudalevičienė ir prof. kunigas Andrius Narbekovas „Parlamento studijų“ 6 numeryje publikuotame straipsnyje rašė, jog moksliniais tyrimais nustatyta, kad politinė santvarka, jos kaita,

¹ V. Radžvilas: neturime jokios laisvos rinkos, netapome laisvi nei politiškai, nei dvasiškai. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-radzvilas-neturime-jokios-laisvos-rinkos-netapome-laisvi-nei-politiskai-nei-dvasiskai.d?id=61539814>.

politinių lyderių elgesys (pavyzdys) veikia žmonių psichikos sveikatą: kolektyvine, tai yra visuomenės, ir asmeninę – kiekvieno žmogaus individualiai². Autoriai pateikė šių dienų JAV ir Didžiosios Britanijos mokslininkų išvadas, kad politikas privalo demonstruoti savo etikos normas ir moralinius įsitikinimus. Būdamas savo šalies lyderis, jis neturėtų rodyti nebrandumo arba psichologinių problemų. Mokslininkai ištyrė, kad politiko atsakomybė formuojant žmonių psichikos sveikatą yra labai didelė.

Kai kurie dabartiniai parlamentarai taip pat pripažįsta, kad politinė kultūra Lietuvoje dar palyginti žemo lygio, todėl vyrauja nepasitikėjimas politinėmis partijomis. Seimo narė socialdemokratė Milda Petrauskienė tvirtina, kad Lietuvos partijoms būdingas ideologinis, vertybinis nenuoseklumas, kai kurių politikų politiškai nebrandūs poelgiai, etikos pažeidimai. Ji suvokia, kad pasitikėjimo nekelia ir perbėgėliai iš vienos partijos ar frakcijos į kitą, Seimo narių „atostogos“ vykstant plenariniams posėdžiams ir, apgalvestaudama dėl pernelyg didelės tolerancijos neskaidrumui ir korupcijai, ji mato vieną problemą – pernelyg didelį partijų skaičių, ir siūlo jį dirbtinai apriboti padidinus partijos registracijai reikalingą minimalų narių skaičių nuo 1 000 iki 3 000³.

Ar šis pasiūlymas tikrai išspręs Lietuvos partijų vidines problemas? O gal, diagnozavus Lietuvos partijų ligas, reikėtų ieškoti vaistų ar imtis chirurginių priemonių? Ar ne laikas partijoms nustoti toleruoti neskaidrumą ir korupciją, politiškai nebrandžius narių poelgius ir kitus neigiamus dalykus? Juk žema politinė kultūra katastrofiškai smukdo parlamento autoritetą ir diskredituoja parlamentarizmo idėją, o politikai nesupranta, kad kerta šaką, ant kurios patys sėdi. „Parlamento studijų“ leidinio tikslas, kad jame publikuojami darbai darytų įtaką Lietuvos politinės kultūros brandai, tikintis, kad Lietuvos politikai pasidomės čia skelbiamais tyrimais.

² Rudalevičienė, P., Narbekovas, A. Politiko moralinės vertybės ir jų įtaka žmonių psichikos sveikatai. Abipusio dvasingumo sąveika. *Parlamento studijos*. Vilnius, Nr. 6 (2006), p. 103.

³ Išrinktiesiems dar reikėtų pasimokyti politinės kultūros. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/isrinktiesiems-dar-reiketu-pasimokyti-politines-kulturos/156983>.

Lietuvos partijų ligas padės diagnozuoti šiame numeryje publikuojamas ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto dr. Irminos Matonytės ir Gretos Gerazimaitės straipsnis, kuriame pateikiami autorių atliekamo mokslinio tyrimo rezultatai. Autorės, lygindamos 1945–1999 m. Vakarų Europos šalių patirtis ir pokomunistinės Lietuvos vyriausybių atvejus, padarė išvadą, kad pagrindinius koalicinių vyriausybių skirtumus tarp Lietuvos ir Vakarų Europos šalių lemia Lietuvai būdinga nebrandi partinė sistema ir asmeninių (valdžios postų, o ne viešosios politikos turinio) motyvų svarba Lietuvos politikų darbe.

Šio tyrimo išvados nenorom verčia susimąstyti, kurio laikotarpio partijos brandesnės: XX a. tarpukario ar dabartinės Lietuvos, nors tarpukariu parlamentarizmas išgyveno tik šešerius metus, o dabar skaičiuojame dvidešimt trečiuosius.

Šiuo metu Lietuvoje klestinti partijų gausa ir politinis parlamentarų „turizmas“ neabejotinai būdingas nebrandžiai partinei sistemai. 1920–1927 m. Lietuvos seimuose partijų nebuvo gausu: dešiniųjų pažiūrų rinkėjams atstovaudavo krikščionių demokratų blokas (Lietuvos krikščionių demokratų partija, Lietuvos darbo federacija ir Lietuvos ūkininkų sąjunga), centro kairei – Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga (susijungus Lietuvos socialistų liaudininkų partijai ir Lietuvos valstiečių sąjungai), kairiesiems – Lietuvos socialdemokratų partija, tautinėms mažumoms – tautinių mažumų frakcijos. Politinis parlamentarų „turizmas“ tarpukariu apskritai nebuvo būdingas, nors tik trečdalis parlamentarų turėjo aukštąjį ar vidurinį išsilavinimą. Dabartiniai parlamentarai beveik visi turi aukštąjį išsilavinimą, tačiau politinis „raštingumas“ žymiai menkesnis nei tarpukario Lietuvoje, kurioje taip pat dar nebuvo susiformavusios demokratinio parlamentarizmo tradicijos.

Autorės rašo, kad dabar Lietuvai būdinga trumpalaikiais ir daugiausia individualistiniais politikų motyvais paremta koalicinė politika. Koalicinėse sutartyse Europos valstybėse 85 proc. skiriama viešosios politikos klausimams, o Lietuvos – mažiau negu trečdalis. Tai rodo, kad viešoji politika nėra dabartinių partijų prioritetas siekiant valdžios. Svarbiausias jų tikslas – postai ir asmeninės ambicijos.

1920–1927 m. Lietuvoje vyravo viešosios politikos turinio motyvai, kuriems įtaką darė ideologinės partijų pažiūros. Tiek dabar, tiek tarpukariu ministrų kabinetai buvo neilgalaikiai, nes tai lėmė nebrandi Lietuvos partinė sistema ir partijų nepatyrimas, tačiau 1920–1927 m. Lietuvos partijų viduje buvo daugiau vidinės demokratijos ir jos mažiau priklausė nuo kurio nors lyderio ambicijų. Istorikas Algimantas Kasparavičius teigė, kad 1920–1926 m. „Seime bei vietos savivaldybėse, o kartais ir Vyriausybėje, posėdžiavo ne kvalifikuoti ir savo darbo specifikos neišmanantys veikėjai, sunkiai susigaudantys valstybės vidaus ir užsienio politikos reikaluose. Būta ir korupcijos, į kurią buvo įsipainioję gana aukšti valstybės pareigūnai: ministrai, diplomatai, kariškiai“⁴. Tačiau tuo metu korupcijos atvejai buvo pavieniai, o jų dalyviai buvo teisiami, kai šiuo metu tai gana paplitęs ir net toleruojamas reiškinys. Reikia prisiminti, kad tuomet Lietuva neturėjo pakankamai išsilavinusių žmonių, o valstybė buvo ką tik išsivadavusi iš šimtametės carinės Rusijos okupacijos ir nuniokota Pirmojo pasaulinio karo.

Kita vertus, kaip 1920–1926 m., taip ir dabar Lietuvos parlamentinės partijos, gavusios daugumą, bandė ir bando priimti demokratiją ribojančius įstatymus arba pažeidinėti Konstituciją, o opozicija nesirinkdama priemonių protestuoja prieš valdančiąją daugumą. Jaunos partijos, neįpratusios gyventi ir valdyti demokratijos sąlygomis, išsizaidusios politiniuose žaidimuose, nesuprato ir nesupranta, kad tuo kelia politinę įtampą, skaldo visuomenę ir diskredituoja parlamentarizmą. Panaši politinė praktika Lietuvą 1926 m. atvedė prie gruodžio 17 d. perversmo; keliais metais vėliau „išsizaidusį“ Latvijos parlamentą sugebėjo išvaikyti Ministras Pirmininkas. Ir dabar nekonstruktyvūs veiksmai kompromituoja Seimą, skatina Lietuvos visuomenės nihilizmą, netikėjimą savo valstybe ir emigraciją.

Valstiečių liaudininkų partijos veikėjas, Seimų narys Zigmas Toliušis savo atsiminimuose tremtyje Sibire rašė: „Dažni rinkimai su nevaržoma partijų agitacija vedė prie liaudies demokratijos ir parlamentinės idėjos profanavimo. Seimai didelę daly susidėjo iš pripuolamų neturinčių nei po-

⁴ Kasparavičius, A. Parlamentarizmo ir politinės kultūros problemos Lietuvoje 1920–1926 metais. *Parlamento studijos*. Vilnius, Nr. 6 (2006), p. 52.

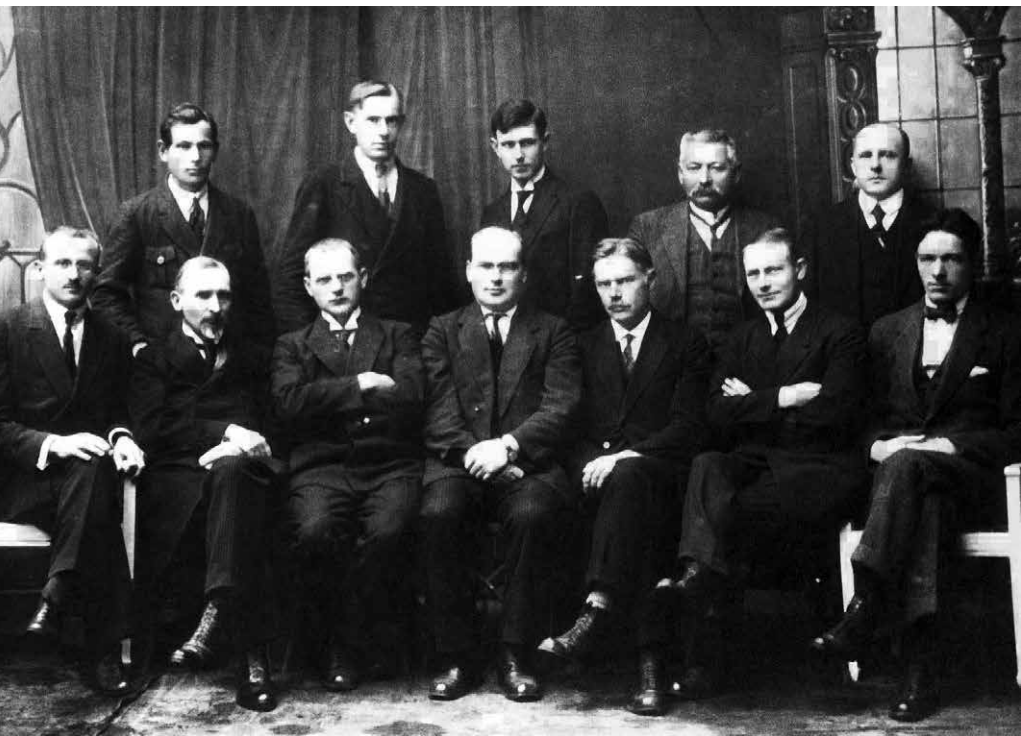
litinio prityrimo, nei visuomeninių tradicijų žmonių <...>. Todėl, kai įvyko perversmas, jam (reikia tai pripažinti) pritarė dauguma tautos, nes tauta, išgyvenusi tiek vargo per karą ir pakėlusį ant savo pečių sunkią vokiečių okupaciją, norėjo vieno: ji troško ramybės ir tvirtos bei pastovios vyriausybės, kuri apsaugotų vaisingą nualinto krašto atstatymo darbą⁴⁵.

1920–1926 m. Lietuvoje nespėjo įsitvirtinti parlamentarizmo ir demokratijos tradicijos, parlamentarizmą 1927 m. pakeitė autoritarizmas. Kodėl mums atrodo svarbu išryškinti parlamento vaidmenį? Viena ryškiausių funkcijų, suteikianti prasmės parlamento veiklai, yra parlamentinė kontrolė.

Valstybės kūrimo, parlamentarizmo ir demokratijos įtvirtinimo procesas yra ilgas ir sudėtingas, reikalaujantis didelės politikų atsakomybės. Per kelerius tautinio atgimimo ir „dainuojančios revoliucijos“ metus Lietuvos piliečiai nespėjo moraliskai atgimti ir tapti savo Tėvynės patriotais. Gana greitai Sąjūdžio idėjos buvo nuslopintos atėjusių į valdžią pragmatikų, mokėjusių prisitaikyti prie sovietinės santvarkos ir pralobti „laukinio“ kapitalizmo sąlygomis. Jiems svetimas pagarbos žmogui, demokratinėms vertybėms ir atsakomybės valstybei ir visuomenei jausmas, tačiau auga naujos kartos. Kokį palikimą jos gaus? Ar išparduotą ir išsivaikščiojusią Lietuvą?

Šiuo metu karinis perversmas ir autoritarizmas Lietuvai negresia, tačiau, jei norime, kad Lietuva būtų tikrai demokratinė valstybė, pirmiausia politikai turi suprasti ir skleisti, kurios iš parlamento funkcijų yra reikšmingiausios: kaip vykdomosios valdžios priežiūra sukuria pasitikėjimo Seimu pamatą, ar konstruktyviai veikia opozicija, kokie yra parlamento ryšiai su visuomene. Politinės partijos privalo „apsivalyti“ nuo politikai netinkančių, neprognozuojamų ir korumpuotų asmenų ir elgtis pagal Vakarų demokratijos šalių parlamentarizmo tradicijas. Pernelyg didelė prabanga mokytis iš savo klaidų, juk galima mokytis iš istorijos, kitų šalių patirties ir atsižvelgti į mokslininkų tyrimus.

⁴⁵ Toliušis, Z. Augustinas Voldemaras: pastangų ir vargų kronika. T. 3. Mano amžininkai. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*. F. 87–19, lap. 296–297.

Lietuvos Steigiamojo Seimo Socialdemokratų frakcija, 1920–1922 m. Pirmoje eilėje sėdi (iš kairės): S. Digrys, V. Čepinskis, K. Bielinis, K. Venclauskis, S. Kairys, V. Požela, E. Šukevičius; antroje eilėje stovi (iš kairės): J. Daukšys, P. Šemiotas, J. Pakalka, A. Povylius, B. Cirtautas.